

FUZÛLÎ'NİN HADİKATÛ'S-SÛEDA ADLI ESERİNDEKİ MANZUM KISIMLAR ÜZERİNE

Ataemi MİRZAYEV*

ÖZET

Hadikatü's-süeda hacim itibariyle Fuzûlî'nin en büyük eseri ve İran yazarı Hüseyin Vaiz Kâşifi'nin *Ravzatü'ş-şüheda*'sının Türkçeye serbest çevirisidir. Her iki eser genellikle mensur olsa da, bütün sayfaları yer yer manzum kısımlarla süslenmiştir.

Hadikatü's-süeda eserindeki manzum kısımların Hüseyin Vaiz Kâşifi'nin *Ravzatü'ş-şüheda*'daki manzumelerle kıyaslanması sonucunda ilk defa olarak böyle bir kanaate varılmıştır ki, Fuzûlî'nin çevirisindeki şiirlerin hepsi onun özgün şiirleri değildir. Onların bir kısmı *Ravzatü'ş-şüheda*'dan aynen alınmış, bir kısmı tercüme edilmiş, bir kısmıysa nazire olarak kaleme alınmıştır. Bütün araştırmacılar Fuzûlî'nin *Hadikatü's-süeda* eserinde kullandığı manzum kısımların Türk ve Arap dillerinde olduğunu belirtse de, bildiride net örneklerle dayanılarak bu eserde Farsça şiirlerin olduğu da kanıtlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî, Kâşifi, *Hadikatü's-süeda*, *Ravzatü'ş-şüheda*, manzum.

ABOUT POETIC PASSAGES FROM FUZULI'S WORK "HADIKAT US-SUADA" ("THE GARTH OF THE BLESSED")

ABSTRACT

The biggest volume by Fuzuli's creation is his free translation of the work of the Iranian writer Hussein Vaiz Kashifi "Rawzatush-Shuhada". Though both works are written in prose all their pages are enriched by poems in prose and organically alternated and create an inimitable harmony. The author of the article for the first time

* Dr. Azerbaijan Milli Bilimler Akademisi Edebiyat ataemi@rambler.ru

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 4/7 Fall 2009

compares the poetic passages from Fuzuli's work "Hadikat us-Suada" with poetic examples from Hussein Vaiz Kashifi's work "Rawzatush-Shuhada" and comes to the conclusion that not all of them belong to Fuzuli. One part of them was taken without changes from "Rawzatush-Shuhada", the other part has been translated from this work and the rest part the passages in the form of nazire (admonitions). Though all investigators marked out that poetic passages used by Fuzuli in the work "Hadikat us Suada" are in Turkish and Arabic languages the author of this article for the first time on the basis of concrete examples demonstrated that in this work one can find as the passages in Turkish and Arabic languages so as in Persian language.

Key Words: Fuzuli, Kashifi, "Hadikat us-Suada" , "Rawzatush-Shuhada".

Fuzûlî'nin *Hadikatü's-süeda* eseri Türk edebî nesrinde ve tercüme tarihinde özel yer ve değere sahiptir ve İran yazarı Hüseyin Vaiz Kâşîfî'nin *Ravzatü'ş-şüheda* yapıtının serbest çevirisidir. Maktel türünde kaleme alınmış her iki eserde nesirle nazım bir birini izleyerek uyum sağlamıştır. Bir sıra araştırmacılar *Hadikatü's-süeda* eserinde nesirle nazımın nöbetleşerek tamamlamasının halk hikâyelerindeki gelenekten kaynaklandığını vurguluyorlar (Aliyev, 1993: 73; Safarli, 1993: 15). Lâkin o yazarlar unutuyorlar ki, *Hadikatü's-süeda*'da nesirle nazımın sıralanması Türk halk hikâyelerinden değil, *Ravzatü'ş-şüheda*'dan kaynaklanır ve değinilen nazım parçalarının çoğu zaman *Ravzatü'ş-şüheda* ile aynı makamda olması bunu belirgin şekilde onaylıyor. Şunu da ayrıca kaydetmek lazımdır ki, genellikle Arap nesrine has olan böyle bir gelenek maktel türüne özgüdür ve bu, Kâşîfî ve Fuzûlî'ye kadar olan maktel yaratıcılığında mevcuttu.

Her iki eserde istifade olunmuş manzum kısımlar bazı içerik, ifade ve şekil özelliklerine sahiptir. *Hadikatü's-süeda*'da *Ravzatü'ş-şüheda*'da olduğu gibi, klasik şiirin çeşitli şekillerinden istifade olunmuştur. Bu şiir türleri Dr. Ş.Güngör'e (1987: XXXII-XXXIII) göre mısra, beyt, kıt'a, nazm, gazel, kıt'a-i kebire, mesnevi, rubai, terkiib-i benddir. Prof. Dr. S. Aliyev'e (1996: 216) göre ise *Hadikatü's-süeda*'da beyt, dübeyt, rubai, kıt'a, mesnevi, kaside ve terkiib-i bend gibi şiir türleri kullanılmıştır ve *Hadikatü's-süeda*'da gazel nazım şeklinde şiir örneği yoktur. Azerbaycanlı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

âlimin *Hadikatü's-süeda*'da gazelin olmamasını kaydetmesi şartıdır. Çünkü *Hadikatü's-süeda*'daki şiirlerin bazı parçaları aynen veya azıcık değişikliklerle Fuzûlî'nin «Divan»ındaki gazellerden ve başka eserlerinden alınmıştır. Aynı zamanda *Hadikatü's-süeda*'da gazel şekline uygun gelen özgün şiir örnekleri de az değildir. Onu da kaydedelim ki, *Ravzatü's-şüheda*'da da gazel şeklinde olan şiir örnekleri çoktur.

Hadikatü's-süeda'daki şiir örnekleri, Fuzûlî'nin tercüme zamanı sanatkârlık kudretini göstermekle beraber, onun çeviride orijinale bağlılığını da koşullandıran etkenlerdendir. Bazı araştırmacılar *Hadikatü's-süeda*'nın bütün sayfalarını süsleyen 541 şiirin hiç birinin tercüme değil, Fuzûlî kaleminin orijinal ürünü olduğunu gösterebilirler de (Aliyev, 1991: 50; Aliyev, 1996: 217; Sultanov, 1958: 183), *Hadikatü's-süeda*'nın *Ravzatü's-şüheda* ile mukayeseli şekilde incelemesinde bu tezin doğru olmadığı ispatlanır. Fuzûlî'nin *Hadikatü's-süeda*'da istifa ettiği şiirlerin çoğunluğu onun aslı olan *Ravzatü's-şüheda* ile aynı makamda işlenmiştir ve bu örneklerin konu, içerik, şekil vs. açılardan birbirine oldukça yakın olması ikincinin üzerinde birincinin etkisini belirgin şekilde kanıtlamaktadır. Her iki eserin mukayesesi gösterir ki, onların yapısı ve tertibatı aynıdır ve *Hadikatü's-süeda*'daki manzum kısımların hiç de hepsi Fuzûlî'nin orijinal şiirleri değildir. *Hadikatü's-süeda*'daki manzum kısımlar, esasen, *Ravzatü's-şüheda* ile aynı makamlarda olduğundan, çoğu zaman onlar anlam, içerik, vezin, kafiye vs. açısından da örtüşürler. Bu bakımdan kıyaslayarak *Hadikatü's-süeda* eserindeki manzum kısımları dört grupta birleştirmek mümkündür: 1) *Ravzatü's-şüheda*'dan aynen alınan örnekler; 2) ondan tercüme edilen parçalar; 3) nazireler; 4) Fuzûlî'nin orijinal şiirleri.

1. Fuzûlî *Hadikatü's-süeda*'daki manzum kısımların bir bölümünü Kâşifi'nin eserinden olduğu gibi almış ve aynı makamda kullanmıştır. Birinci babın Yakup ve Yusuf peygamberle bağlı verilen bölümünde Yusuf'un Zuleyha'nın emriyle zincirlenerek, Mısır mahallelerinde koşturulurken onun dilinden verilen münacat her iki eserde bu mısralarla başlıyor:

***Ravzatü's-şüheda*'da:**

Bozorgvar xodaya, esir-o heyranem,
Şekestehal-o delazorde-vo perişanem.

(Kâşifi, 1325: 42)

***Hadikatü's-süeda*'da:**

Büzürgan Hudaya, esir ü hayranem,
Şikeste-hal ü dil-azürde vü perişanem.

(Güngör, 1987: 64)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Mesele şudur ki, bu zamana kadar araştırmacıların hiç biri bu örneğe dikkat etmemiş, onun Türk dilinde yazıldığını zannetmişlerdir. *Hadikatü's-süeda*'dan bahseden bir sıra müellifler şunun da altını özellikle çiziyorlar ki, Fuzûlî, eserine tek bir Farsça mısra bile almamıştır (Güngör, 1987, XXXIX; Mucibül-Misri, 1967: 667). Lâkin sunduğumuz örnek bu fikri tamamen tersyüz ediyor. Orijinalden habersiz okurun, araştırmacının *Hadikatü's-süeda*'dan sunduğu örneği özgün addetmesi doğaldır. Bundan başka, Fuzûlî'nin şiir dilinin Arap ve Fars izafetleri ağırlıklı olması ve klasik Türk divan şiirinin bir sıra makamlarda Fars divan edebiyatı ile ortak özellikleri bu beytin Farsça olduğunu düşünmeye imkân vermemiştir. Fuzûlî'nin eserinin Türkçe olmasını göz önünde bulunduran tertipçi (yayına hazırlayan), Farsça beyti de Türk telâffuzuna uygunlaştırmıştır. Fark ise sadece transkripsiyondadır ve metinlerin yazılışı Arap alfabesiyle kaleme alınmış her iki eserde aynıdır.

Başka bir örnek verelim: Fuzûlî, beşinci babda («Hazret-i Murtaza Ali vefatın beyan ider») Muhammed Peygamber'in Hz. Ali'ye sonsuz muhabbetini açıklarken sunduğu şiirin ilk beytini Kâşifi'den tercüme etse de, sonraki beyti olduğu gibi almıştır:

Ravzatü's-şüheda'da:

...Katib-e neqşname-ye tenzil
Xazin-e genxane-ye tevil.

(Kâşifi, 1325: 128)

Hadikatü's-süeda'da:

Katib-i nakş-i name-i tenzil
Hazin-i genc-i hane-i te'vil.

(Güngör, 1987: 190)

Hadikatü's-süeda'da *Ravzatü's-şüheda*'dan aynen alınmış şiir örneklerinden bahsederken Arapça şiirlerin üzerinde özellikle durmak lazımdır. Çünkü *Hadikatü's-süeda*'ya dahil olan 14 manzum kısmın hepsi Fuzûlî'nin kendi kaleminin ürünü olmayıp, aynen *Ravzatü's-şüheda*'dan alınmıştır. Hatırlatalım ki, *Ravzatü's-şüheda*'da verilen Arapça şiirler diğer Arap kaynaklarında da aynen işlenmiştir. Kâşifi'nin alıntı gibi istifade ettiği şiirleri Fuzûlî olduğu gibi eserine dahil etmiş, onların tercümesine gereksinim duymamıştır. Bu durum Kâşifi'nin eserinde de gözlemlenir. Bir kaç örnek istisna olmakla Kâşifi de Arapça şiirlerin tercümesini vermemiştir. Görünür, örnekler Kâşifi ve Fuzûlî'nin yaşadığı dönemde İslam âleminde o kadar malum ve meşhur olmuştur ki, onların tercüme edilmesine ihtiyaç bile kalmamıştır. Her iki eserde verilen Arapça manzum kısımların şekline gelince ise, belirtelim ki, bu örnekler şekil açısından

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

çeşitlidir.

2. *Hadikatü's-süeda*'daki ikinci grup şiirler ise Kâşifi'nin *Ravzatü's-şüheda* eserinden tercüme olunmuş manzum kısımlardır. Bu gruba dahil olan örnekleri, de iki kısma ayırmak mümkündür. Bunların bir kısmı değiştirilmeden bırakılan, diğer bir kısmı ise serbest ve ek yapılmış tercümeledir. Fuzûlî'nin değişiklik yapmadan çevirdiği örneklerde de bir şartlılık vardır. O, *Ravzatü's-şüheda*'daki her hangi beyit veya kıtanın Türkçe'ye çevirisini yaptıktan sonra kendisi başka beyitler de eklemiştir. *Hadikatü's-süeda*'da tercüme gibi değerlendirilebilen bir kısım örneklerde Fuzûlî'nin ilavesi daha çoktur; onları serbest ve eklemeleri olan tercümeledir addetmek daha doğrudur. Genellikle, önce gösterilen örneklerden hareketle belirtebiliriz ki, Fuzûlî'nin tercümeçilik eyleminde şu özellik belirgindir. Aşağıdaki örneğe göz atalım:

***Ravzatü's-şüheda*'da:**

Ber qetl-e Hoseyn erz-o sema migeryend
Ez erş-e ali ta be sori migeryend.
Mahi der ab-o morğ der ru-ye heva
Der matem-e şah-e Kербela migeryend.

(Kâşifi, 1325: 6)

***Hadikatü's-süeda*'da:**

Hükmdür kim, cemi'-i halk-i cihan
Melek ü ins ü cinn ü vahş ü tuyur
Akl ü nefis ü anasır u eflak
Ulvi vü sufli vü inas ü zükur
Dutalar matem-i Hüseyin-i şehid
İdeler ah ü nale ta dem-i Sur...

(Güngör, 1987: 15)

Görüldüğü üzere, Kâşifi'nin dört mısradaki fikri esas alan Fuzûlî, ona yaratıcı yaklaşarak oradaki fikirleri daha da ayrıntılı şekilde vermiş, kendine mahsus bir üslupta – altı mısradaki şerh ve tercüme etmiştir. Çağdaş tercüme kavramının dışında kalan bu örnek klasik edebiyatta tercüme sanatının talepleri ve imkânlarına tam uygundur. Aynı zamanda Fuzûlî'nin tercüme eserleriyle tanışlık ve her iki örneğin aynı makamda verilmesi bu fikri bir daha onaylıyor.

İçerik açısından şu örnekle örtüşen başka bir şiirin tercümesinde ise Fuzûlî başka yolla – umumileştirme yolu ile giderek *Ravzatü's-şüheda*'da sekiz mısradaki fikri dört mısradaki sunmuştur:

***Ravzatü's-şüheda*'da:**

Enderin matem melayik dembedem begeriste,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Cin-o ons-o ülvi-vo sofli ze ğem begeriste.
 Korsi ez ca refte-vo sidre der oftade zepay.
 Erş nalan geşte-vo lovh-o qelem begeriste.
 Mehr-e alemtab ba suz-e ceger nalide zar,
 Pir gerdun her zeman ba poşt-e xem begeriste.
 Zin eza behr-e reza-ye xace-ye roknmeqam
 Nale kerde zemzem-o beyt-ol heram begeriste.

(Kâşifi, 1325: 74)

Hadikatü's-süeda'da:

Kerbela deştinde şah-i Kerbelanun haline
 İttifak-i am olup mecmu'-i alem ağladı.
 Paye-i arş-i mu'allade töküp Cibril eşk,
 Ravza-i Rizvanda ruh-i Nuh u Adem ağladı.

(Güngör, 1987: 105)

Görüldüğü üzere, Fuzûlî bu tercümesinde Kâşifi'nin «cin-o ons-o ülvi-vo sofli» gibi verdiği tabirleri «mecmû'-i 'âlem» şeklinde umumileştirmiştir. Örneğin diğer beyitlerinde de aynı üslup müşahide olunmaktadır. Önce verilen örneğin tercümesi zamanı Fuzûlî'nin ilave ve incelemelerinde de Kâşifi'nin bu şiirinin etkisi belirgin hissedilmektedir (Mukayese et: «Ulvi vü sufli vü inas ü zükur» (Fuzûlî; [Güngör, 1987: 15]); «cin-o ons-o ülvi vo sofli» (Kâşifi; [1325: 74]).

Başka bir örnek verelim:

Ravzatü's-şüheda'da:

Hest ber ehl-e me'refet rouşen
 Sefet-e hezret-e Hoseyn-o Hesên.
 An yeki exterist tabende
 Van deger guherist rexşende
 An yeki nur-e dide-ye nebevi
 Van deger şem'e can-e Mortezevi
 Ruy-e an safter ze lem'e-ye bedr,
 Gisuye in nomune-ye şeb-e qedr.
 An yeki mah-e aseman-e kemal
 Van deger serv-e bustan-e cemal.

(Kâşifi, 1325: 149)

Hadikatü's-süeda'da:

Kandedür beyle bir şereflü neseb
 Maden-i fazl-ı izz ü ilm ü edeb
 Sıfat-ı Hazret-i Hüseyin ü Hasan,
 Cümle-i kayinatadur ruşen;
 Ol biri nakd-i pak-i Mustafavi,
 Bu biri nur-i çeşmi-Murtazavi.
 Ol biri bedr-i asiman-ı kemal,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/7 Fall 2009*

Bu biri serv-i cuybar-i cemal.
Ol biri afitab-ı evc-i yakın
Bu biri gülbün-i hadika-i din.
Her biri bir hüma-yı cilve-nüma,
«Refe'allahü iktidarehüma».

(Güngör, 1987: 222-223)

Görüldüğü gibi, Kâşifi'nin beş beyitlik şiirinin üç beytini olduğu gibi tercüme eden Fuzûlî, diğer beyitlere sonuncu beyti ilave ederek fikri yekunlaştırmış, ona Arapça bir hadis eklemiştir. Sunulan örnekte Fuzûlî «tefrîk» (farklandırma) ve «mülemma» gibi söz sanatından istifade etmiştir. Tefrik orijinalden gelmediyse, sonuncu beyitte verilen Arapça hadis bu şiire Fuzûlî'nin mülemma şeklinde ilavesidir.

3. *Hadikatü's-süeda* eserindeki üçüncü grup manzum kısımlarsa *Ravzatü'ş-şüheda*'daki şiirlerle oldukça örtüşür. Onların bir kısmı nazire, bir kısmı ise nazire-tercüme etkisi yaratır. Bu gruba dahil olan manzum kısımlar eserde daha çoktur ve onları *Ravzatü'ş-şüheda*'daki örneklerle mukayesede tercüme veya Fuzûlî kaleminin tam orijinal ürünü gibi değerlendirmek bilimsel açıdan doğru değildir. Çünkü her iki eserde aynı makamda verilen bu örneklerin her birinde vezin, konu, içerik, söz-ifade, redif ve kafiye açısından Kâşifi'nin tesiri epeyce duyulmadadır. Bu gruba dahil olan sayıca ve çeşitçe çok örneklerden bazılarına göz atalım:

***Ravzatü'ş-şüheda*'da:**

Ne u ra monesi, ne ğemkosari,
Ne qemxari, ne deldari, ne yari.

(Kâşifi, 1325: 34)

***Hadikatü's-süeda*'da:**

Garib-i mülk-i ışkım, gayr-i eşk ü ah ü derd ü gam
Ne bir müşfik, ne bir munis, ne bir yar ü ne bir hem-dem.

(Güngör, 1987: 57)

***Ravzatü'ş-şüheda*'da:**

Qolberg-e sine-ye vey ez asib-e xar-e tir
Manend-e cib-e ğonçe şode çak, ey diriğ.
Ez xak-e servnaz ber ayed keşide qed
Servqedeş foru şode der xak, ey diriğ.

(Kâşifi, 1325:77)

***Hadikatü's-süeda*'da:**

Har-i navekden gül-i azası olmuş çak çak,
Paymal itmiş gam ol serv-i revanı, ey diriğ.
İhtilaf-i vaz' u tüğyan-ı heva-yı muhtelif,
Müntafı kılmış çerağ-ı hanedanı, ey diriğ.

(Güngör, 1987: 109)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Elbette, bu tür örneklerin sayısını istediğimiz kadar çoğaltmak mümkündür. Lâkin bu tezin tasdiki için sunduğumuz örneklerin yeterli olduğu kanısındayız.

4. *Hadikatü's-süeda* eserinde dördüncü gruba dahil olan manzum kısımlar ise Fuzûlî'nin orijinal şiirleridir ve bunlar da eserde çokluk teşkil ediyor. Bu şiirleri de iki başlık altında inceleyebiliriz: 1) Fuzûlî'nin Türkçe ve kasideler divanından alarak azıcık değişikliklerle *Hadikatü's-süeda*'ya dahil ettiği şiirler; 2) tamamen orijinal şiir örnekleri.

Fuzûlî'nin Türkçe divanı ile tanışan her bir okura onun:
Ol peri veş kim melahat mülkünün sultanıdır
Hükm anun hükmüdür, ferman anun fermanıdır.

(Fuzûlî, 1990: 172)

– matlalı gazeli iyice bellidir. *Hadikatü's-süeda*'da da birinci babın «İbrahim» faslında İblis evladı İsmail'i kurban kesmeye götüren İbrahim peygamberi yolundan döndürmeye çalıştığı zaman İbrahim'in dilinden yukarıdaki beyitle yakından örtüşen beyit verilir:

Derd-i ışk-ı yar gönlüm mülkinün sultanıdır,
Hükm anun hükmüdür ü ferman anun fermanıdır.

(Güngör, 1987: 39)

Şunu da kaydedelim ki, verilen örneğe oldukça yakın olan bir örnek *Ravzatü's-şüheda*'nın birinci babının «Adem» faslında da vardır:

Hökm hökm-e u ve ma mehkum-e ferman-e veyim.
(Kâşifi, 1325:13)

Aynı zamanda Fuzûlî'nin «Gül» kasidesindeki iki beyit azıcık değişiklikle *Hadikatü's-süeda* eserinde de vardır.

Kasidede:
Çıktı yaşıl perdeden arz eyledi ruhsar gül,
Sildi mir'at-i zamir-i pakden jengar gül.
San Züleyha halvetidir gonçe-i der-beste kim
Çıkdı andan damen-i çakiyle Yusuf var gül.

(Fuzûlî, 1990: 44)

***Hadikatü's-süeda*'da:**

Çıkdı yaşıl perdeden arz eyledi ruhsar gül,
Saldi mir'at-i zamir-i pakden jengar gül.
San Zeliha halvetidir gonçe-i der-beste kim
Çıkdı andan damen-i çakiyle Yusuf var gül.

(Güngör, 1987: 47)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Fuzûlî'nin diğ er şiir şekillerinde yazılmış eserleri ile *Hadikatü's-süeda* arasında da böyle eşitlikler bulmak mümkündür.

Gazelde:

Saba lutf ettin ehl-i derde dermandan haber verdin.
Ten-i mecruha candan cana canandan haber verdin.
(Fuzûlî, 1990: 210)

Hadikatü's-süeda'da:

Saba lutf itdün ehl-i derde dermandan haber virdün.
Ten-i bi-cana candan cana canandan haber verdin.
(Güngör, 1987: 65)

Müseddeste:

Zamane içre mücerrebdır intikam-i zaman
Hemiş e yahş ıya yahş ı verir yamana yaman.
(Fuzûlî, 1990: 289)

Hadikatü's-süeda'da:

Cihan içinde mücerrebdür intikam-i zaman
Zamane yahş ıya yahş ı virür yamana yaman.
(Güngör, 1987: 236)

Hadikatü's-süeda'ya dahil olan şiirlerin bir kısmını ise Fuzûlî'nin orijinal şiirleri oluşturur. Bu kısımdan olan şiirler içerisinde Fuzûlî'nin *Hadikatü's-süeda*'nın sonunda verdiği beş bentlik mersiye daha iyi örnek olabilir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, yapılan kıyaslama *Hadikatü's-süeda*'daki şiirlerin bütünlükle Fuzûlî'ye mahsusluğunu gösteren araştırmacıların düşüncelerinin yanlış olduğunu kanıtlıyor. Yapılan karşılaştırma ve mukayeseden belli olur ki, Fuzûlî'nin *Hadikatü's-süeda*'da istifade ettiği şiirlerin büyük bir kısmı onun orijinal şiirleri, kalan bir kısmı ise *Ravzatü'ş-şüheda*'daki şiirlerin aynen tekrarı, tercümesi ve benzerinden ibarettir.

KAYNAKÇA

- ALİYEV, Sabir, (1991), «Orijinal abide», «Azerbaycan» Jurnalı, nr. 11-12, s. 48-53
- ALİYEV, Sabir, (1996), Fuzûlî vezninin yanlış tasviri (Dr. Şeyma Güngör'e açık mektub), Fuzûlî (Nezeri-bedii düşünceleri), Bakü: Azərneşr, s. 202-218.
- ALİYEV, Sabir, (1993), *Hadikatü's-süeda* – Fuzûlî, Beng ve Bade, Bakü: Azərneşr, . 73-75
- FUZÛLÎ divanı, (1990), Ankara: Akçağ Yay.
- GÜNGÖR, Şeyma, (1987), Fuzûlî, *Hadikatü's-süeda*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- KÂŞİFÎ, Hüseyin Vaiz, (1325), *Ravzatü's-şüheda*, Bombay
- MUCİBÛL-Misri, Hüseyin, (1967), Fuzûlî el-Bağdadi-emiruş-şi'rit-turkiyyil-qadim, Kahire.
- SAFARLÎ, Aliyar, (1993), «Şehidlik abidesi (ön söz)», Fuzûlî. *Hadikatü's-süeda*, Bakü: Genclik, s. 3-20.
- SULTANOV, Mehmetağa, (1958), «Fuzûlînin *Hadikatü's-süeda* eseri», «Azerbaycan» Jurnalı, nr. 7, s.182-190.